

Memoires

1989-C

**Willem
Oltmans**

PAPIEREN TIJGER

INHOUD

Inleiding	7
Amsterdam	9
New York	49
Amsterdam	69
Johannesburg	142
Bijlagen	151
Register	237

Willem was een bijzonder mens en dat was hij.

Er zijn een aantal parallellen te trekken tussen Willem Oltmans en Dik Trom – de goedgebekte kwajongen uit mijn jeugdliteratuur. Willem was net zo’n kwajongen met een hart van goud die vele streken heeft uitgemaakt. In het boek *Uit het leven van Dik Trom* hangen de verhalen als los zand aan elkaar, een rode draad ontbreekt. Ook de dagboeken van Willem zijn een aaneenschakeling van gebeurtenissen uit het leven van een intellectuele kwajongen. Behalve dat Dik Trom nooit echt heeft bestaan, zit het verschil in het feit dat het bij Willem niet alleen ging om stokken in hoenderhokken te gooien, maar zijn hartstochtelijke weerstand tegen onrecht.

Mijn ouders hebben mij de waarde van persoonlijke ethiek en eerlijkheid bijgebracht. In mijn leven heb ik veel oneerlijke mensen leren kennen. Ik heb mij van hen gedistantieerd omdat ik er niets mee kon. Willem keerde zich niet af; hij zocht ze op en bestreed ze te vuur en te zwaard. Dit heeft hem het etiket relnicht, querulant, communist en vele andere benamingen opgeleverd.

Vaak heb ik mij afgevraagd waarom Willem mij zo lang als vriend heeft beschouwd. Ik ben geen homo, geen harde voorvechter tegen het kwaad, geen felle *debater* die Willems ideeën ter discussie stelde, geen klankbord die hem durfde te zeggen dat zijn dagboeken onleesbaar zijn. Ik heb Willem ook niet gestimuleerd in zijn missie. Sterker nog, vaak heb ik Willem aangeraden om zijn strijd tegen de Staat der Nederlanden te staken en zijn eigen leven te leiden.

Pas later kwam ik erachter dat zijn strijd tegen onrecht zijn missie in het leven was. Niemand kon hem klein krijgen. Niet door hem te bedreigen, niet door hem op zwart zaad te zetten, niet door anderen tegen hem op te zetten. Hij volgde zijn eigen pad.

Ik ben blij deze kwajongen gekend te hebben. Ze worden zelden meer gemaakt, maar wellicht komt er nog wel een film over hem!

Casper van den Wall Bake
Bestuurslid Willem Oltmans Stichting

1 september 1989*Amerbos*

Het debat op televisie tussen Ruud Lubbers, Joris Voorhoeve en Wim Kok was gisteravond buitengewoon on-inspirerend. Het is duidelijk dat Lubbers veruit superieur is. Vooral Joris blijft een lulletje rozenwater. Hij probeert dat te compenseren met een berg aan universitaire graden.

Hans Beynon waarschuwde dat W.L. Brugsma, in het artikel SNERT ONDER DE PALMEN, op 12 augustus 1989 in de *Haagse Post* terugblikte, op zijn ervaringen in Indonesië. In 1963 bracht hij een bezoek aan president Sukarno op het Merdeka-paleis. Het volgende zou gezegd zijn.

Toen ik hem bij de conversatie over de
lijdensweg van het Nieuw-Guinea-pro-
bleem vroeg waarom hij zich indertijd had
bediend van Willem L. Oltmans als pleit-
bezorger van overdracht, zei de president:
„Nou, met Willem kon je gezellig een
beetje praten en een beetje vrijen.” Het
was dus geen grootspraak van Oltmans
toen hij in zijn tumultueus TV-onderhoud
met Adriaan van Dis opmerkte: „Maar ik
ken de kont van Soekarno.”

Afgezien van de wijze waarop „collega” Brugsma zijn vraag stelde, hoe komt hij er in godsnaam bij?¹ Hoe durft hij zo iets te schrijven? Ik begon aan een brief en schreef of hij gek geworden was, maar ik maakte het niet af, ik doe niets. Teveel eer. Zo laag is de journalistiek nu gezonken. Sukarno is er niet meer om deze laster tegen te spreken. Dan denkt die arme Henk Hofland dat ik lieg als ik Anton Constandse citeer, maar blij-

1 Jaren later zou ik via de Wet Openbaarheid Bestuur een aantal stukken van Buitenlandse Zaken boven water krijgen, waar soortgelijke insinuaties van „een vermeende seksuele verhouding met Bung Karno” werden genoemd.

baar kan Jan en alleman zonder schroom liegen over het verleden en zich zogenaamd herinneren hoe het was. Ik heb dit bovendien bij Adriaan van Dis helemaal niet gezegd. Ik zei dat iedereen over Sukarno meesprak zonder zijn achterste ooit te hebben gezien, wat een standaard uitdrukking is. Van Dis vroeg daarop: „Jij wel?”

„Ja,” zei ik, „ik ben tien jaar met de Indonesische president opgetrokken en kan met kennis van zaken over die man meespreken,” of woorden van die strekking. Wat ik meer dan duidelijk bedoelde, was natuurlijk niet dat ik letterlijk het derrière van Bung Karno ooit had gezien. Een „topjournalist” als Brugsma laat zich dan verleiden tot dit soort onzin, door zo’n uitspraak letterlijk te interpreteren. Ik kan dus ook niets meer met *Haagse Post* doen. John Jansen van Galen nam zelfs niet de moeite mijn reportage over Jabulani Patose terug te sturen.

*Mijn oude vriend en broertje!
Je was hier niet. Ik zat
3 dagen in Delft, heb een heer
Jan, klein en hobbeltje gezien.
Zouden wij toch ooit elkaar terug
zien? Ombeles jou, Volodja*

Ik haalde bij de persvoorlichting van de Sovjetambassade twee langspeelplaten van Jevgeni Kissin (piano) af met groeten van Volodja Molchanov, die in het land is met een filmploeg om opnamen voor een programma over

Nederland te maken. Dit werd vanavond op het *NOS Journaal* vermeld.

Ik liep bij Frits van Eeden binnen in zijn studio aan de Valkenboslaan. Ik leerde hem kennen toen hij 19 was. Hij is nu 45 jaar en een succesvol schilder en beeldhouwer. Hij heeft weer een nieuwe vriend. Hij heeft zich laten testen op AIDS maar was in prima conditie. Miraculeus, want Frits heeft de afgelopen drie decennia beslist niet stilgezeten.

Heb nogmaals oud-ambassadeur Sukrisno voorgehouden dat het heel verdienstelijk was geweest dat hij hier als „vluchteling” van het Suharto-regime een graad in de antropologie had gehaald, maar dat hij zijn land meer en beter had gediend als hij een boek had geschreven over zijn ervaringen als journalist en diplomaat voor het Indonesië van Bung Karno. Ik stelde voor dat hij desnoods Hans Beynon van *de Volkskrant* zou raadplegen voor het redigeren van een dergelijk manuscript. Hij was het weer helemaal met me eens, maar ik verwacht er niets van.

2 september 1989

Sombere regenachtige dag. Lekker om te werken. Ik zond John Jansen van Galen een aangetekende brief over het smerige

verhaal van Brugsma, en bedankte Hans Beynon van *de Volkskrant*, die me attent had gemaakt op deze onzin.

Lang gesprek, bij het Concertgebouw, met Volodja Molchanov. Hij vloog me trouwens, waar zijn ploeg bij was, om de hals. Zijn televisieshow in Moskou is een groot succes. De secretaris van Raisa Gorbatsjov had hem verteld dat zij de show prima vond, maar dat Michail vraagtekens zette. Ook Jakovlev en Sjevardnadze vonden de show goed. Deze duurt twee uur en wordt eens per maand uitgezonden. Hij vertelde dat het tijdens de Alerdinck Conferentie in New York tot stand was gekomen. Zijn vrouw Consuelo haat zijn werk. „Bovendien, de mensen zijn erg onbeleefd. Ik kan niet meer met Anja wandelen. Het gaat niet eens zozeer om het vragen van een handtekening, maar men denkt dat je ze met hun problemen kunt helpen.” Hij vertelde dat ook dagelijks een honderdtal mensen met borden protesteerden bij de televisiestudio, met eisen en commentaren.

Soms werd hij getipt door KGB-mensen. „Ze vragen geen geld, maar brengen informatie die zij willen dat we hebben.” Zo werd hem de weg gewezen naar een plaats buiten Moskou („waar wij ook wel eens zijn geweest, Willem”), waar 30.000 slachtoffers van het Stalin-regime waren begraven. Vervolgens maakte hij overal in dat gebied filmopnamen en nodigde het hoofd van de KGB in zijn show uit. Toen hij zat te draaien en leugenachtige antwoorden gaf, zei Volodja: „Ik zal u wat laten zien.” Hij toonde de datsja van de beruchte Lavrentia Beria boven op een heuvel en Volodja zei: „De mijnheer die daar nu logeert, weet het niet, maar er liggen 30.000 doden in die heuvels.”

„De volgende dag,” aldus Volodja, „belde de partijsecretaris uit dat gebied en zei: ‘We weten niet wat we moeten doen. Er staan hier een paar duizend mensen voor de deur. Zij willen op die plaats een monument neerzetten.’ Ik was nog slaperig en was laat thuis gekomen, dus ik zei: ‘Dan zetten jullie dat monument er maar neer’.”

Hij vertelde dat er nog meer populaire televisieshows waren, die nog succesvoller waren en er wordt absoluut gezegd wat men wil zeggen. Laatst is er een programma met homoseksuelen gemaakt en werden jongens in het park bij het Bolsjoj-theater geïnterviewd. Volodja was het eens dat onderminister Anatoly Adamisjin „een kloot” was. „Evgeny Velikhov is niet populair, Hij kletst teveel en moet gewoon zijn werk in de Academie van Wetenschappen doen. Georgii Arbatov mag juist veel kletsen, dat is zijn werk.” Ik vroeg opnieuw hoe we

oud-ambassadeur Alexander Romanov naar Nederland zouden kunnen halen. „Zendt Siline een telegram via Dirk Keijer, met een kopie naar mij. Want je weet, Siline zou het verzoek in een laatje laten verdwijnen. Dan bel ik op en vraag of Romanov naar Nederland kan gaan omdat ik hem daarna in mijn programma wil hebben.” Ik weet alleen niet of Keijer wel loyaal is, en de reis van Romanov wil betalen (aan wie hij overigens alleen al zijn belangrijke zaken in Nigeria heeft te danken). Volodja herhaalde dat hij veel van mij had geleerd en daardoor tot de top was geklommen. Hij had Jan Cremer tijdens deze reis ook willen filmen, maar Jan had erop gestaan bij de mariniers te worden gefilmd. Daar dacht Volodja niet over. Hij had ook enkele programma's in Moskou met Ted Koppel van ABC gemaakt.

Volodja had de Amerikaanse ambassadeur Jack Matlock met zijn vrouw Rebecca Burrum in zijn programma gehad. Mevrouw Matlock vertelde boeken in het Russisch te vertalen. Jack Matlock spreekt naast Russisch ook Georgisch, iets waar Sjevardnadze (een Georgiër) geschokt over was geweest.

„Mijn vader,” zei Volodja, „zou niet begrijpen wat er momenteel allemaal in de USSR gebeurt.”² Er is een hardrockconcert in het Lenin Stadion geweest. Onvoorstelbaar.”

„Hoe vond jij dat,” vroeg ik hem.

„Vreselijk, maar ze hebben geld dus er wordt 20 tot 30 roebel voor een ticket betaald. Mijn dochter Anja kent Chopin niet. Ook dat vind ik vreselijk. Wanneer we in de auto rijden en Anja kletst teveel, dan laat ik haar op een walkman naar muziek luisteren. Maar het liefst luistert zij naar Michael Jackson. Trouwens, Anja is onhandelbaar. Zij doet altijd precies waar zij zin in heeft en vindt onze Pioniers en alles wat erbij hoort onzin.”³ Ik denk dat de basis van deze programmering al op de kleuterschool in Scheveningen is gelegd.”⁴

Ik vroeg hem wat hij verwachtte van de toekomst in de Sovjet Unie.

„Ik denk dat er over een of anderhalf jaar een staatsgreep komt, want nu is alles en iedereen verdeeld. De CPSU, het Sovjetleger, de KGB, overal knokken conservatieven met progressieven. Een coup zal vooral met steun van provinciale comités tot stand komen en directeurs van bedrijven, dus via de oude

2 Zijn vader was voor zijn dood directeur van het Bolsjojtheater.

3 Redactie: De Pioniers (Pioniervereniging Vladimir Lenin) was een communistische jongerenorganisatie en werd in 1991 opgeheven.

4 Volodja woonde met zijn vrouw en kind een jaar in Den Haag toen hij verbonden was aan de Sovjetambassade.

garde.” Overigens dacht hij dat een staatsgreep al na zes maanden weer zou verwateren, omdat de nieuwe generaties Russen, ook in het leger en de KGB, nu anders zijn ingesteld. Misschien zou Gorbatsjov zelfs blijven, evenals de CPSU, maar het artikel in de Sovjetgrondwet waarin staat dat de partij de drijvende kracht in de samenleving is, zal verdwijnen. „De partij zal geen pretenties meer hebben, maar intussen blijft de ontwikkeling in ons land een zeer delicate operatie. Er zijn zoveel nieuwe mensen naar voren gekomen, onder arbeiders, onder intellectuelen, dat je kunt spreken van een absoluut nieuwe denkwereld bij de nieuwe generatie. Ik ben nu ook mensen tegengekomen van wie ik nooit heb geweten dat zij onder ons waren. Intussen bestaat de regering van Gorbatsjov nog steeds voor negentig procent uit mensen van de oude garde,” aldus Volodja.

3 september 1989

Eduard arriveerde om 12:45 uur met een mooie bos bloemen. Misschien dat ik het verkeerd zag, maar hij leek zin te hebben in seks. We lunchten samen en verdwenen daarna vrijwel als vanzelfsprekend naar boven. Ik vond hem later zo triest kijken dat ik snel probeerde zijn gedachten af te leiden. Zelf was ik na de douche aan de vleugel gaan zitten.

Trein

In Plato's *Symposium* neemt Aristophanes het op zich „to initiate his friends into the secret of love's power. Love,” zegt hij, „is simply the name for the desire and the pursuit of the whole. Sexual union with a beloved person does bring with it, however ephemerally, a sense of completion with few other experiences can match. But sex is only one out of a variety of ways of attaining unity.”⁵

Die lichamelijke versmelting met de ander (zoals met Eduard vanmorgen) is nooit meer dan een momentopname, vandaar de kater vrijwel meteen nadat de trossen weer los zijn gegooid. Ik denk dan altijd weer wat de eerste rector van Nijenrode, D.M.E. Habbema eens zei: „The friends thou hast, grapple them to thy heart with hooks of steel.” Voor mij sloeg ik in 1946–1948 ijzeren haken in de geest van Henk Hofland, die overigens net zo zouden loslaten als mijn omstrengeling vanmorgen van Eduard. Niets blijft. Alles is van voorbijgaande aard.

Storr schrijft dat Freud „sexual fulfilment” als de voornaamste

5 Anthony Storr, *Solitude: A Return to the Self*, The Free Press, New York, 1988.

bron van bevrediging voor mannen en vrouwen zag. Toch schreef Freud ook eens dat mogelijk het seksuele instinct op zichzelf niet zou kunnen zorgen voor volledige bevrediging. Voor mij staat als een paal boven water dat seksuele prestaties en liefde niet zijn te verenigen.

Scheveningen

Wandelde bij Bibeb van *Vrij Nederland* binnen. Ze gaf toe dat Rinus Ferdinandusse en Joop van Tijn geen letter over mij in hun weekblad wilden hebben. „Waarom?” vroeg ik.

„Ik zal het ze nog eens vragen.”

„*Fuck them*, vraag hen maar niets,” zei ik, waarop zij antwoordde: „Eigenlijk is het een compliment voor jou.” Zij gaat op 12 september in Zwitserland de weduwe van een schilder interviewen. Ze gaf me haar interview met Jaap van Meekren mee. Ik ben met Volodja Molchanov bij een Chinees gaan eten. Hij vertelde op Boris Jeltsin te hebben gestemd. „Hij kreeg 86 procent van de stemmen, maar eigenlijk was een stem op Jeltsin een massaal protest tegen de idioten die hem hadden afgezet. Jeltsin heeft een beter cultureel niveau dan Leonid Breznev, maar voor de USSR van vandaag is het niveau van Jeltsin te laag. Wanneer hij aan de macht zal komen, zitten we met een soort Latijns-Amerikaanse dictator, en na een half jaar zal Jeltsin in een Pinochet zijn veranderd. Driemaal heb ik hem voor mijn show *Dó i pósle polúnochý* uitgenodigd en altijd had hij het te druk. Twee dagen voor de verkiezingen belde zijn assistent of Jeltsin in de show kon. Ik heb nee gezegd, een andere keer maar. Hij wilde ons toen gebruiken en had ons toen nodig. Maar wanneer ik dat op dit moment in mijn programma zou vertellen, zou niemand meer naar ons programma kijken.”

Ik benadrukte dat zolang het fundament van de staat op de leer van Marx en Lenin gegrondvest bleef, je geen werkelijke *perestrojka* kon uitvoeren en er van geen „vernieuwing” sprake kon zijn. „Gorbatsjov moet wel dikwijls herhalen dat hij veel in de leer van Lenin leest, want anders heeft hij nog meer gedonder binnen de partij,” antwoordde Volodja.

In Moskou zit de schrik voor AIDS er goed in. „Maar Russen hebben gemiddeld vier condooms per persoon per jaar beschikbaar,” aldus mijn vriend. Ik ontmoette vervolgens zijn medewerkers en stelde voor dat ze in Zuid-Afrika kwamen filmen. Iedereen reageerde enthousiast.

Inmiddels heb ik het interview van Bibeb met Van Meekren gelezen. Hoe krijgt Bibeb in hemelsnaam vragen als „Dank je hieraan je unieke naam?” door haar keel? Van de nieuwe tele-

visiegoden vind Van Meekren Paul Witterman en Maartje van Weegen „goed”, ook zo’n woord dat iemand die een beetje oplet niet zal gebruiken, want het betekent niets. Van de politici (afgezien van Lubbers) heeft alleen Hans van Mierlo „het”. „Ik heb een paar maal een open doekje gehad in RUR.” Lou de Jong had hem als het ware gesmeekt de weduwe Rost van Tonningen niet te interviewen. Hij deed het toch en paste alles uit de trukendoos toe. „Ik heb haar geen gelegenheid gegeven propaganda te maken. Ze is in alle vallen gestapt.” Er staat zoveel gemeens en ongepast op deze pagina van *Vrij Nederland* van 5 augustus 1989, dat ik er misselijk van word. Maar dat wist ik al. De gemenigheid van Van Meekren op televisie tegenover ambassadeur Henk Herrenberg van Suriname direct na de coup van 1982, was de eigenlijke reden dat ik me met Suriname ben gaan bezighouden. Dus ik moet Van Meekren maar eens een bedankje schrijven. Ik schreef intussen aan Bibeb dat ik gewild zou hebben dat ik die pagina niet had gelezen.

Een heldere geest, H. Gabriëls, van de protestante recensiedienst PRISMA, heeft voor de bibliotheken over deel vijf van mijn *Memoires* een commentaartje geschreven.

Oltmans, Willem
Memoires : 19... / Willem Oltmans. - Baarn : In den Toren, 1989. - 32
(12) p. pl. 1., krt. - Met lit.opg., reg.
ISBN 90-6074-298-2 gelijed : f 34,90
II - Dit vijfde deel van Oltmans' memoires gaat over het jaar 1961 en dan vooral over zijn intensieve betrokkenheid bij de activiteiten van een groep Nederlandse zakenlieden onder leiding van Unilever-topman Paul Rijkens, die een oplossing trachtten te vinden voor het Nederlands-Indonesisch conflict over West-Nieuw-Guinea. Die liepen uit op een grote mislukking en Oltmans, toch al gewantwoord als een handlanger van Sockarno, kreeg nu ook ruzie met Rijkens. Hoewel vele betrokkenen andere versies hebben gegeven, is Oltmans' verslag van deze contacten en die met vooraanstaande Indonesiërs interessant. Onderwijl geeft hij om aan de kost te komen in Amerika tientallen lezingen, en de jonge, knappe, veelbe-reisde journalist heeft hier groot succes. Hij verslaat ook andere belangrijke gebeurtenissen, zoals de Conferentie van Niet-Gebonden Landen te Belgrado in 1961, o.a. voor radio-Chicago. Met oordeel van de hoofdredacteur van een Haag-se krant, door hemzelf in dit boek geciteerd, tekent hem echter ten voeten uit: "U hebt onmiskenbaar journalistieke kwaliteiten en belangwekkende politieke in-zichten doch de laatste doen U wel eens op hol slaan (...) Uw moeilijkheden be-grijp ik wel maar u hebt ze zelf aangemaakt door U niet assistend, armen zwaiend in wespennesten te begeven." +
89-3121 PRISMA-Lectuurvoorlichting, Voorburg H. Gabriëls

4 september 1989

De BBC herdenkt de Belgrado Conferentie van 1961 en noemt Nehru, Tito en Nasser, maar niet Nkrumah en Sukarno. Alsof deze laatste – nota bene de oorspronkelijke initiatiefnemer van de later zo genoemde Beweging van Niet-Gebonden Landen – nooit heeft bestaan. Ik heb de conferentie van 1955 in Ban-dung bijgewoond. Ik heb Sukarno er gezien, maar helaas toen